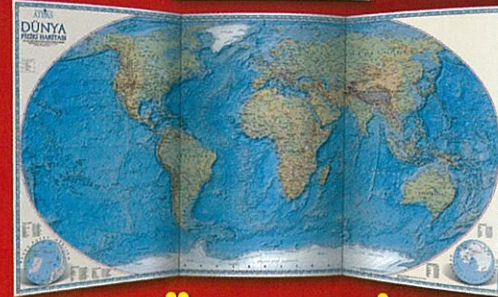

EKLER

DEV DÜNYA HARİTASI

100 X 190 CM BOYUTUNDA, 3 PARÇA

54
ATLAS KEŞİF KARTI

*Fotoğrafta Tanı
Haritada Bul!*

AYLIK COĞRAFYA VE

KEŞİF DERGİSİ

ATLAS

SAYI: 252 - MART 2014

FİYATI: 9.00 TL (KKTC FİYATI 11.00 TL)

NO: 2014/03

Anadolu'ya
ÖVGÜ

KAPAK FOTOĞRAFI:
CÜNEYT OĞUZTÜZÜN (ÇAMLIHEMŞİN, RİZE)

SVALBARD ADALARI

Kutup Eşiğinde 46

Norveç'e bağlı Svalbard, Kuzey Kutup Dairesi içinde bir kar ve buz diyarı. Üçte ikisi doğa mirası olarak korunan takimada, zengin yaban hayatı ve etkileyici coğrafyasıyla dikkat çekiyor.

CÜNEYT OĞUZTÜZÜN

Anadolu'ya Övgü 54

Türkiye'nin her karşını belgeledi; kimi zaman Tuz Gölü'nde flamingoları izledi, kimi zaman yöre insanıyla Karadeniz'in yaylalarına çıktı, kimi zaman da uçsuz bucaksız bozkırlarda çobanlarla birlikte yolculuk yaptı. Cüneyt Oğuztüzün, Atlas için 20 yılda 150 Anadolu seferi tamamladı.

İZNİK

Göldeki Bazilika 76

İznik Gölü'nde keşfedilen bazilika Aziz Neophytos Kilisesi mi, yoksa İznik Konsili'nin toplandığı Konstantin Sarayı'nın bir parçası mı? Heyecan uyandıran konuyu uzmanları Atlas için yazdı.

ETİYOPYA

Lalibela'nın Kutsal Sandığı 86

Masallar diyarıdır Etiyopya, eski adıyla Habeşistan. Hıristiyanlığın ilk barınağı, Mekke'de Kureyşilerin baskısından kaçan ilk Müslümanların da sığınağıydı. Hıristiyanlar için bir hac merkezi sayılan Lalibela, Timkat Festivali'nde İsa'nın vaftizinin temsil edildiği törenlere ev sahipliği yapıyor.

İZNIK

GÖLDEKİ BAZİLİKA

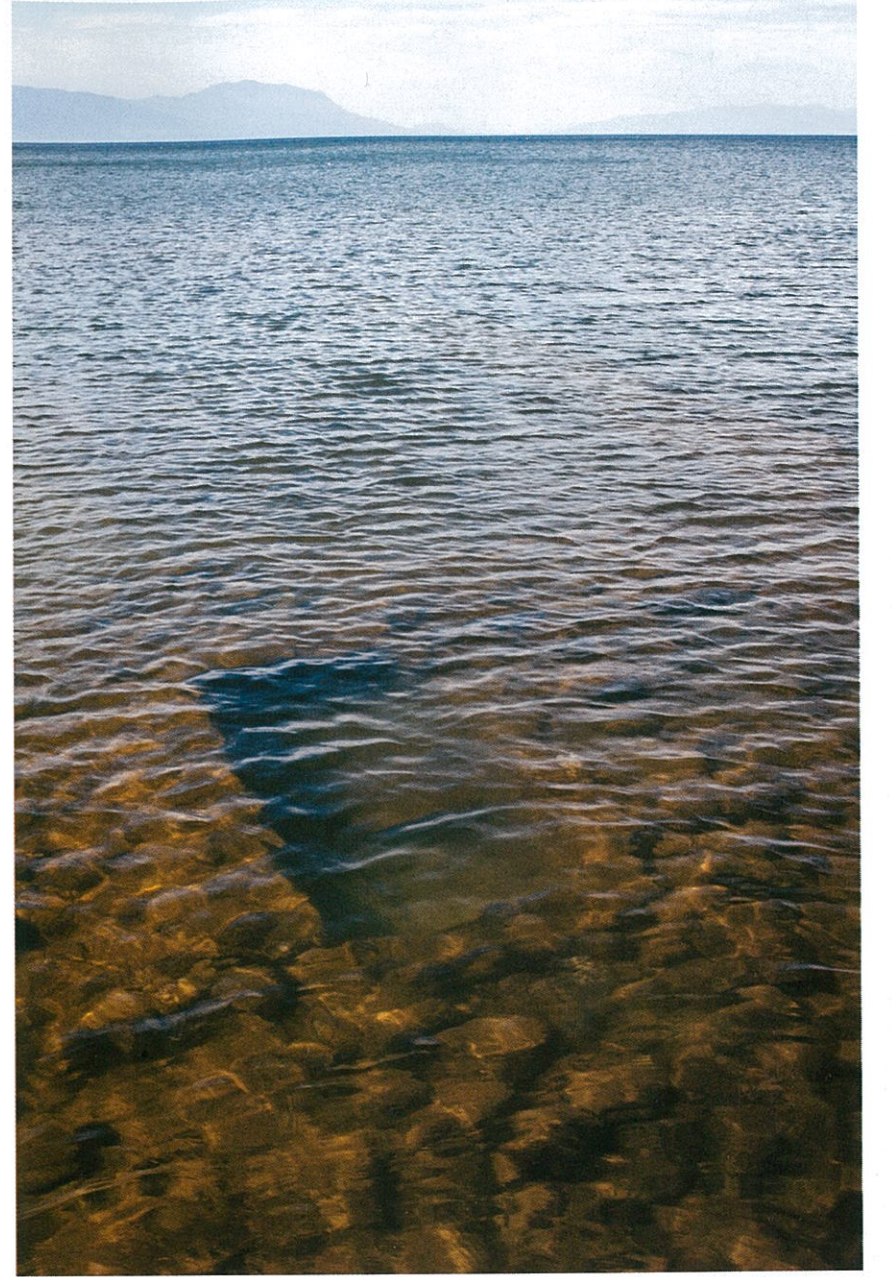
İznik Gölü'nde keşfedilen bazilika Aziz Neophytos Kilisesi mi, yoksa İznik Konsili'nin toplandığı Konstantin Sarayı'nın bir parçası mı? Heyecan uyandıran konuyu uzmanları Atlas için yazdı.

YAZI: MUSTAFA ŞAHİN-EMİNE TOK-ŞAHİN KILIÇ (*)
FOTOĞRAFLAR: ALİ ETHEM KESKİN

Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin "Tarihi Kültürel Mirası Tespit ve Havadan Fotoğraflama Çalışmaları", İznik Gölü içindeki anıtsal bazilikanın kalıntılarını ortaya çıkardı.

Aziz Neophytos adına yapılan bazilikanın, İznik Gölü'nün sularına İS 740 yılındaki depremle gömüldüğü tahmin ediliyor. Antik kaynaklar, azizin naaşının sonraki yıllarda başka bir kiliseye taşındığını yazıyor. Nitekim, sualtı fotoğrafları bazilikanın mezarlarından birinin kapağının açık olduğunu gösteriyor.

Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin "Tarihi Kültürel Mirası Tespit ve Havadan Fotoğraflama Çalışmaları" kapsamında çekilen hava fotoğraflarını değerlendirirken, antik dönemde Askania Gölü olarak anılan İznik Gölü'nün kıyından yaklaşık 20 metre açığında anıtsal bir yapıya ait kalıntılar tespit ettik. Keşiften birkaç gün sonra helikopterle havadan yaptığımız detaylı incelemede yapı objektiflere daha da net yansıdı. Fotoğrafları doğru zamanda çekmiştik; mevsim nedeniyle sular yaklaşık iki metre çekilmiş ve sıcaklığın düşmüş olmasından dolayı suda yaşayan planktonlar görüşe olanak verecek ölçüde azalmıştı. Görüş seviyesini düşürecek herhangi bir engel yoktu. Söz konusu alanda bir yapıya ait kalıntıların olduğunu, burada yaşayanlar elbette biliyordu. Kalıntılara ait mimari

bloklar uzun bir süre burada yüzenlerin soluklanması için bir bekleme noktası olmuş, zaman zaman balıkçıların sandalları mimari bloklara sürtünmüştü. Ama bugüne kadar kimsenin fotoğrafa genel çerçeveden bakma fırsatı olmamıştı; 2 metre mesafeden bakınca da birkaç taş bloğun yan yana durması dışında görenler açısından herhangi bir anlam ifade etmemiş olmalıydı. Hava fotoğrafları ile ilk kez alana bütüncül bakma şansı yakalandı ve böylece sualtı arkeolojisi alanında son yılların önemli keşiflerinden birisi gerçekleşti.

Günümüzde "Senato Sarayı" olarak tanımlanan bölgenin 500 metre kadar doğusunda, su seviyesinin yaklaşık iki metre altındaki kalıntılar, havadan planını net bir şekilde ayırt edebildiğimiz, doğu-batı doğrultusunda uzanan anıtsal bir bazilikaya aitti. Bu anıtsal yapı yaklaşık 30x19

metre boyutlarındaydı, diğer bir ifade ile yaklaşık 600 metrekarelik kapalı bir alanı kaplıyordu.

Korunagelmüş haliyle yapı, ortadaki daha geniş ve olasılıkla yüksek üç nefli sahiptir. Naosun (orta nef) doğusundaki apsis, içte dairesel formülü, dışta ise düz bir duvarla kılıf içine alınmıştır. Apsisin iki yanında ayin için kullanılan malzemelerin saklandığı pastophoria odaları bulunur. Naosun batısında bir narteks (giriş), bunun önünde, kısmen narteks duvarından daha içeriye çekilmiş, üç birimli bir mekân yer alır. Hava fotoğrafları, bazilikanın bütün birimlerinin, çöken üst yapıya ait moloz ile kaplı olduğunu net bir biçimde göstermektedir.

Göl içinde keşfettiğimiz bazilika planı, kullanılan malzeme ve ölçüleri ile Roma İmparatorluğu toprakları genelinde yaygın olarak uygulanan

Erken Hıristiyanlık dönemi kiliselerinden biri olmalıdır. Çoğu günümüze özgün hali ile ulaşmamış bu yapılar, başlangıçta, küçük bazı yöresel farklılıklar dışında ortak plan özellikleri yansıtır.

Bazilikanın yakındaki bir benzeri, İznik'te (Nikaia) günümüze kadar ulaşabilmiş en eski kilise olarak kabul edilen Hagia Sophia (Ayasofya) Kilisesi'dir. Megale Ekklesia olarak da anılan Hagia Sophia depremler, zaman içinde yapılan çeşitli ek ve onarımlar nedeniyle özgün durumunu koruyamamış olsa da genel plan itibarıyla benzerdir.

İmparator Konstantin ve onu takip eden imparatorlar zamanında Kutsal Topraklar dahil olmak üzere bu tip yapılar hızla artarak yaygınlaşmıştır. Günümüzde İsrail'de bulunan Magen'deki kompleksin merkezinde yer alan bazilika da İznik'te bulunan bu yapı ile ortak özellikler taşır. İlk evresi

Camiye çevrilen İznik Ayasofya Kilisesi'nin planı, göl içinde kalıntıları bulunan bazilikaya çok benziyor. Ayasofya'nın orta nef kubbesinde freskolar bulunuyor (karşı sayfada). Ayasofya, İznik'te günümüze kadar ulaşabilmiş en eski tarihi yapılardan. Kilise 14. yüzyılda camiye dönüştürüldü; bir dönem müze olarak kullanıldıktan sonra 2011'de yeniden ibadete açıldı (solda). Ayasofya'da azizlerin defnedildiği lahitler bulunuyor (altta).

İS 4. yüzyıl sonu- 5. yüzyıl başına tarihlenen bu bazilika da üç neflidir, doğusunda kısmen içe çekilmiş apsisi, pastophoralar, batısındaki nartheksi ve atriumu (iç avlu) ile aynı tasarımın ilk temsilcilerindendir. Ürdün Gerasa'da Aziz Theodor Kilise Kompleksi'ndeki, İS 496'da yapılan üç nefli bazilika ile İS 529-533 yıllarına tarihlenen Vaftizci Yahya Kilise Kompleksi'ndeki bazilikaların apsis planlamaları da kısmi farklılıklarla ortak özellikler taşır.

Nikaia Bazilikası ile benzer özellikler gösteren bir diğer erken Hıristiyanlık dönemi kilisesi de Hıristiyanlığın Anadolu'da oluşturduğu ilk cemaatlerden biri olan Sardis'tedir. İS 4. yüzyıl sonu, 5. yüzyıl başında inşa edilen bu yapının da planı aynı tasarımın parçasıdır.

İznik Hagia Sophia Kilisesi'nde olduğu gibi, üç nefli Helenistik bazilikal planda apsisin dairesel ya da cepheli olarak dışa yansıdığı anıtsal bazilikalar içinde başkent Konstantinopolis'teki İS 463 yılına tarihlenen Studios Bazilikası ve önemli merkezlerden Selanik'teki İS 5. yüzyıla ait Akheiropietos Bazilikası benzer plan şemasının ilk örnekleri arasında yer alır.

Henüz sualtı araştırmaları veya arkeolojik kazılar yapılmadığı için birçok soru işareti olsa da sıraladığımız benzerliklerden yola çıktığımızda söz konusu bazilikanın Erken Hıristiyanlık döneminin tip projelerinden olduğu, apsis bölümünün daha çok güneydeki ilk dönem örneklerle benzediği söylenebilir. Elbette yapının üzerinde ve çevresinde bulunan yıkıntıların temizlenmesi ile durum daha da netlik kazanacaktır. Ancak bu

döneme ait tüm bazilikaların zemininin mozaikler ile kaplı olduğu düşünüldüğünde, burada yapılacak temizliğin ardından mozaik döşemelerle karşılaşmak sürpriz olmamalıdır.

Roma imparatorları Diocletianus ve Galerius'un buyrukları ile Hıristiyanların çektiği eziyetler yarım yüzyıl boyunca Nikaia (İznik) ve Nikomediada (İzmit) da sürmüş ve bu eziyetler birçok insanın yaşamını yitirmesine neden olmuştu. Bu kurbanlardan biri de yaklaşık İS 303 yılında şehit (martir) edildiği tahmin edilen Neophytos'tu. Hıristiyan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Neophytos, İznik ve bölgenin bilinen ilk azizlerinden biriydi. Rivayete göre dokuz yaşındayken Hıristiyanlar için kutsal ruhun temsilcisi

Aziz Neophytos'a yapılan işkenceyi gösteren minyatürlü elyazması, 11. yüzyılın ikinci çeyreğinden kalma.

N. P. SEVÇENKO, THE WALTERS "IMPERIAL" MENOLOGION, THE JOURNAL OF THE WALTERS ART GALLERY

kabul edilen bir güvercin Neophytos'un yanına gelmiş, o da güvercini takip ederek Olympos Dağı'nda (Uludağ) bir mağaraya kadar gitmişti. Mağaranın içerisindeki vahşi hayvanları mucizevi bir şekilde kovup 15 yaşına kadar mağarada inzivaya çekilen Neophytos daha sonra Tanrı'nın buyruğu ile İznik'e giderek orada Hıristiyanlık inancını öğretmeye ve yaymaya çalışmıştı. Rivayete göre Hıristiyanlığın yasak olduğu bu dönemde Romalı askerler tarafından yakalanan Neophytos türlü işkencelere maruz kalmıştı. İşkenceler arasında ağaca asılma, kamçılanma ve demir çengellerle derisinin yırtılması vardı; ancak her yaralanmada mucizevi bir şekilde yaraları iyileşiyordu. Neophytos'un en büyük mucizesi ise üç gün üç gece boyunca kızgın bir fırında bekletilmiş ve vahşi hayvanlarla aynı yerde tutulmuş olmasına rağmen ölmemesiydi. En son askerler tarafından İznik Gölü kıyısına götürülen Neophytos orada mızrak ya da kılıç darbeleri ile şehit (martir) edilir. Öldürüldüğünde 16 yaşında olduğu tahmin edilen azizin ölürken bile başını yerden kaldırarak gölde balık tutan bir balıkçının Hıristiyan olması için dua ettiği rivayet edilir. Ortaçağ boyunca Kudüs'e hacca giderken Batılılar Neophytos'u ziyaret etmek üzere İznik'e gelmişler, İznik halkı ve yöneticileri zor anlarında kenti korumak üzere Neophytos'un kilisesini ziyaret ederek dua etmişlerdi.

Özellikle Ortodoks Hıristiyanlar için çok büyük bir öneme sahip Aziz Neophytos'un anısına, her 21 Ocak'ta Ortodoks kilisesi tarafından düzenli olarak ayinler düzenlenir.

Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu içinde serbest inanç haline geldiği 313 Milano Fermanı'ndan sonra Aziz Neophytos anısına, kentin dışında, göl kıyısında şehit edildiği yerde bir kilise

inşa edildiği bilinmektedir. Yeri bilinmeyen bu kilise büyük bir olasılıkla tespit ettiğimiz bazilika ile keşfedilmiş olmaktadır. Söz konusu kilise olasılıkla İS 740 yılında büyük deprem ile yıkılarak gölün derinliklerine gömülür ve o tarihten sonra yeri unutulur.

Yazılı kaynaklarda, İS 8. yüzyılda Aziz Neophytos'un naaşının, kendi kilisesinden alınarak, yine İznik'te bulunan Koimesis Kilisesi'ne taşındığı ve oraya defnedildiği anlatılır. Bugüne kadar naaşın neden taşındığı bilinmemekteydi. Sualtı görüntülerini çeken Ali Ethem Keskin ve Recep Şen "Mezarlardan birinin kapağının açık olması daha önce içine girildiğini gösteriyor" diyor. Bu mezarın boş olması, antik kaynaklarda rivayet edilen naaşın taşındığı bilgisini doğruluyor. Bu durum bir yandan bazilikanın Aziz Neophytos'a ait olduğu savımızı güçlendirirken, diğer taraftan naaşın neden taşınmış olduğuna açıklık getirir; depremle bazilika yıkılıp kalıntıları gölün sularına gömülünce, naaş bulunduğu yerden alınarak yeni yerine nakledilmiş olmalıdır.

Bazilikanın planı, bulunduğu yer ve yazılı kaynaklar birlikte değerlendirildiğinde, Aziz Neophytos'un mezarının üzerine inşa edildiği söylenen kilise olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu olan İznik gibi hem bilinmeyenleri hem de sürekli yeni yapı kalıntıları ortaya çıkan bir kent olduğunda, farklı olasılıkları göz önünde bulundurmak gerekir.

Örneğin, yazılı kaynaklarda bahsedildiği halde, yerini tam olarak bilmediğimiz, bu konuda farklı görüşlerin bulunduğu bir diğer önemli yapı I. Ökümenik Konsil'in yapıldığı ve I. Konstantin'in bazilikasının da yer aldığı saraydır. Bu bazilika sualtında ilk görüldüğünde, Bizans dönemi

DHA

Bazilika kalıntısı, İznik ilçe merkezinin hemen açığında, kıyı çizgisinin 20 metre ilerisinde yer alıyor.

uzmanı Prof. Anthony Bryer'ın göl kıyısı ile sur duvarları arasına lokalize ettiği Konstantin Sarayı ve Bazilikası olabileceği fikri de bu nedenle hepimizi heyecanlandırdı.

Ancak her koşulda deprem ile üst örtüsünün çökerek zemini kapladığı bazilika, enkazın kaldırılması durumunda mozaik kaplı zemin döşemesi de dahil olmak üzere, bütün birimleri ile su altında görülebilir hale gelecektir. İznik ile birlikte Bursa'nın kültür ve dinler tarihi açısından önemli bir çekim merkezi olmasına da katkı sağlayacak bu yapıda yapılacak arkeolojik çalışmalar büyük önem taşımaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'mızın takdir edeceği gibi, Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde, burada uzun soluklu bir projeyi üstlenecek ve yürütecek bir sualtı arkeoloji ekibinin bulunması Bursa'nın bize sunduğu önemli avantajlar arasındadır ●

(*) PROF. DR. MUSTAFA ŞAHİN, ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ ARKEOLOJİ BÖLÜMÜ / YARD. DOÇ. DR. EMİNE TOK, EGE ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ SANAT TARİHİ BÖLÜMÜ / YARD. DOÇ. DR. ŞAHİN KILIÇ, ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ TARİH BÖLÜMÜ